

ВИРОБНИЧІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ КООПЕРАТИВИ ЛЬВІВЩИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ПОДОЛАННЯ

В. Ільчук, к. е. н.

Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН

<https://doi.org/10.31734/economics2018.25.021>

Постановка проблеми. Сільськогосподарська кооперація існує в різних формах: виробничій, обслуговуючій, споживчій, закупівельно-збутовій, кредитній. На Львівщині краще розвинуті виробничі кооперативи.

Розвиток кооперації загалом в Україні і зокрема на Львівщині стримувався недостатньою увагою до неї органів державного управління, хоча останніми роками ситуація дещо змінилася.

З метою забезпечення необхідних організаційних, правових передумов для розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів, покращання їхнього матеріально-фінансового становища через надання їм підтримки, створення нових робочих місць на селі, у тому числі й через стимулювання сільськогосподарської кооперації, збільшення реальних доходів сільського населення, передачу в оренду сільськогосподарських угідь Уряд розробив і схвалив «Концепцію розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем кооперації в аграрному секторі займалися такі вчені, як Ф. Горбонос, В. Зіновчук, В. Борщевський, А. Пантелеймоненко, Я. Гаєцька-Колотило, М. Малік [1–6] та ін. Вони розглянули різні її аспекти, але ситуація щораз змінюється, а тому потребує невпинної уваги науковців.

Постановка завдання. Завданням нашого дослідження було здійснити аналіз сучасного стану виробничої кооперації, встановити основні проблем та намітити шляхи їхнього подолання виробничими сільськогосподарськими кооперативами Львівщини.

Виклад основного матеріалу. На основі статистичних даних ми проаналізували стан розвитку та економічні результати діяльності виробничих сільськогосподарських кооперативів у Львівській області [7].

Починаючи з 2010 року кількість виробничих кооперативів, як у рослинництві, так і у тваринництві, значно зменшилася. Якщо у 2000 році у Львівській області виробництвом сільськогосподарської продукції займалося 28 кооперативних господарств, то тепер їх залишилися одиниці. Значно скоротилася і кількість працівників – з 1588 осіб у 2000 році до 158 осіб у 2016 році. Площа сільськогосподарських угідь, на якій виробляють сільськогосподарську продукцію кооперативні господарства, зменшилася з 21,0 тис. га до 1,4 тис. га, причому вона фактично взята в оренду.

До основних сільськогосподарських культур, виробництвом яких займаються кооперативи Львівської області, належать зернові і картопля.

Незважаючи на те, що виробництво зерна кооперативними господарствами у 2016 році порівняно з 2010 роком зросло у 2,3 раза – з 2257,0 до 5181,0 т, виробнича собівартість його також зросла у 2,8 раза. Собівартість 1 ц зерна додала 20,7% і складала 140,6 грн, тоді як у 2010 році – 116,5 грн.

Виробництво цукрового буряку починаючи з 2013 року в сільськогосподарських кооперативах відсутнє. У 2010 валовий збір цукрового буряку становив 1076,0 т за собівартістю 26,8 грн за центнер.

У 2016 році на 12,5% зменшилося виробництво сільськогосподарськими кооперативами картоплі, яке останніми роками стабільно складало 17,5–25,0 тонн. Виробнича собівартість картоплі загалом зменшилася на 29,4%, а собівартість 1 ц у 2016 році склала лише 354,3 грн, що на 84,7 грн, або на 19,3%, менше порівняно з 2013 роком (табл. 1).

У галузі тваринництва сільськогосподарські кооперативи Львівщини займаються виробництвом молока, м'яса великої рогатої худоби і свиней (табл. 2). Основні економічні показники виробництва у 2016 році порівняно з 2010 роком, такі:

– виробництво молока зменшилося на 53,1%, виробнича собівартість його зросла на 10,8%, загалом собівартість 1 ц молока зросла у 2,4 раза. Тобто виробничі затрати на молоко щорічно зростають;

– виробництво м'яса великої рогатої худоби у 2016 році зменшилося з 1485 до 765 ц, або на 48,5%, при цьому виробнича собівартість зросла на 73,8%, а собівартість 1 ц приросту м'яса великої рогатої худоби – з 1771,7 до 5976,5 грн, або в 3,4 раза;

– найбільш економічно вигідним для сільськогосподарських кооперативів було виробництво м'яса свиней. Загалом приріст свинини останніми роками порівняно з 2010 роком зріс в 11,2 раза.

Незважаючи на зростання виробничої собівартості з 22,0 до 228,0 тис. грн, собівартість 1 ц приросту свинини була стабільною і навіть зменшилася на 7,1%, що вказує на економічну ефективність виробництва м'яса свиней кооперативними сільськогосподарськими підприємствами.

Таблиця 1

**Виробництво продукції рослинництва виробничими
сільськогосподарськими кооперативами у Львівській області,
2010–2016 роки***

Показник		Рік				2016 до 2010, %, рази
		2010	2013	2015	2016	
Зернові та зернобобові культури, всього	Збір зерна у вазі після доробки, т	2257,0	2793,0	3243,0	5181,0	2,3 раза
	Виробнича собівартість, тис. грн	2630,0	4120,6	4512,4	7286,0	2,8 раза
	Собівартість 1 ц зерна, грн	116,55	147,52	139,15	140,64	20,7%
Цукрові буряки (фабричні)	Валовий збір, т	1076,0	0	0	0	0,0
	Виробнича собівартість, тис. грн	289,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Собівартість 1 ц цукрового буряку, грн	26,86	0,0	0,0	0,0	0,0
Картопля	Валовий збір, т	-	20,0	25,0	17,5	-12,5%
	Виробнича собівартість, тис. грн	-	87,8	69,8	62,0	-29,4%
	Собівартість 1 ц картоплі, грн	-	439,00	279,20	354,29	-19,3%
Овочі	Валовий збір, т	-	2,0	-	-	-
	Виробнича собівартість, тис. грн	-	4,0	-	-	-
	Собівартість 1 ц овочів, грн	-	200,00	-	-	-

*Розроблено за даними [7].

Таблиця 2

**Виробництво продукції тваринництва виробничими
сільськогосподарськими кооперативами у Львівській області,
2010–2016 роки***

Показник		Рік				2016 до 2010, %, рази
		2010	2013	2015	2016	
Молоко	Надано молока, всього, ц	17913	12921	8612	8408	-53,1%
	Виробнича собівартість, тис. грн	2484,0	2583,4	2963	2752,0	10,8%
	Собівартість 1 ц молока, грн	138,67	199,94	344,05	327,31	2,4 раза
Велика рогата худоба (доросла на відгодівлі та молодняк)	Приріст, ц	1485	1482	1158	765	-48,5%
	Виробнича собівартість, тис. грн	2631,0	3893,0	4761,0	4572,0	73,8%
	Собівартість 1 ц приросту, грн	1771,72	2626,86	4111,40	5976,47	3,4 раза
Свині	Приріст, ц	20	282	224	223	11,2 раза
	Виробнича собівартість, тис. грн	22,0	247,8	234,8	228,0	10,4 раза
	Собівартість 1 ц приросту, грн	1100,00	878,72	1048,21	1022,42	-7,1%

*Розроблено автором за даними [7].

У 2013–2015 роках у сільськогосподарських кооперативах значно зросло виробництво меду – до 396 кг. У 2016 році воно згорнулося майже удвічі, причиною була погана перезимівля бджіл у зимовий період 2015–2016 рр.

Виробнича собівартість меду з кожним роком зростає. Якщо у 2010 році собівартість 1 ц меду складала 4,0 тис. грн, то у 2016 році вона зросла в 4,3 раза і склала 17,2 тис. грн за центнер.

Поголів'я тварин, зокрема великої рогатої худоби і корів, зменшилося відповідно на 6,2 і 28,5 %. Якщо у 2010 році середньорічне поголів'я великої рогатої худоби в кооперативних господарствах Львівщини складало 1267 голів, то у 2016 році – лише 1189 голів, а кількість корів з 400 голів зменшилася до 286 голів. Значно – на 45,2 % – упав надій молока в середньому на одну корову.

Останніми роками кооперативні господарства віддають перевагу виробництву свинини. Його зростанню сприяло передусім збільшення майже у п'ятеро реалізаційної ціни.

Середньорічне поголів'я свиней у 2010 році в кооперативних господарствах Львівської області складало лише 47 голів, у 2016 році – 177 голів, або в 3,8 раза більше, у 2,9 раза зріс і середньодобовий приріст.

Аналіз собівартості продукції рослинництва і тваринництва (табл. 3) показує, що собівартість виробленої продукції з кожним роком зростає. Якщо у 2010 році собівартість 1 ц зернових складала лише 95,5 грн, то останніми роками зросла до 142,2 грн, собівартість картоплі у 2016 році порівняно з 2013 роком зросла в 1,2 раза.

Аналогічно зросла собівартість продукції тваринництва (у 2,3 раза – молока; у 2,7 раза – м'яса великої рогатої худоби), зросла й собівартість продукції бджільництва, зокрема меду – з 2531,6 до 5617,9 грн за центр.

Знизилася собівартість лише одного виду продукції тваринництва, а саме свинини. Враховуючи порівняно низьку собівартість вирощування свиней і високу реалізаційну ціну такого м'яса, кооперативні сільськогосподарські господарства надають перевагу свинарству порівняно з виробництвом м'яса великої рогатої худоби і молока.

Аналіз рентабельності виробленої кооперативними господарствами сільськогосподарської продукції показує на зростання цього показника у виробництві зернових культур і картоплі – відповідно з 14,7 до 106,7 %. Рентабельним є виробництво молока, а збитковим м'яса великої рогатої худоби та меду. Виробництво свинини у 2010–2013 роках було збитковим (-40,6 – -50,0%), останні два роки рентабельність зросла до 23,4–56,6 % (табл. 3).

Для високої економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції важливе значення має реалізаційна ціна виробленої продукції. Так, реалізаційна ціна зернових і зернобобових у середньому зросла у 2,7 раза, молока – у 2,2, м'яса великої рогатої худоби – у 2,8 раза, м'яса свиней – в 4,8 раза. Високою була реалізаційна ціна і меду. Якщо у 2010 році ціна 1 ц меду складала 2531,6 грн, то у 2016 році зросла до 4494,3 грн за центнер.

Таблиця 3

**Рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції
у сільськогосподарських кооперативах у Львівській області,
2010–2016 роки, %***

Продукція	Рік			
	2010	2013	2015	2016
Продукція рослинництва				
Зернові та зернобобові культури, т	14,7	12,8	79,0	106,7
Цукрові буряки (фабричні), т	-3,2	-	-	-
Картопля, т	-	2,1	12,2	9,4
Овочі, т	-	25,0	-	-
Продукція тваринництва				
Молоко	54,7	45,5	8,5	45,5
М'ясо великої рогатої худоби	-53,3	-57,9	-47,9	-51,5
М'ясо свиней	-40,6	-50,0	23,4	56,6
Продукція бджільництва				
Мед	0,0	25,8	-18,9	-20,0

*Розроблено автором за даними [7].

Аналізуючи обсяг затрат на виробництво продукції рослинництва у кооперативних господарствах Львівщини, бачимо, що у 2016 році в структурі затрат найбільшими були затрати на придбання мінеральних добрив (39,0 %), тоді як у 2010 році 52,7% коштів витрачали на придбання нафтопродуктів. Матеріальні витрати, які увійшли в собівартість продукції, у 2016 році зросли у 2,4 раза, на придбання насінневого матеріалу – в 3,5 раза, мінеральні добрива – в 4,0 рази, нафтопродукти – в 1,5 раза. Зросли витрати на виплату орендної плати за використання земельних паїв.

Якщо у виробництві рослинницької продукції в кооперативних господарствах лівова частка затрат припадає на придбання мінеральних добрив і нафтопродуктів, то у виробництві тваринницької продукції в структурі затрат найбільша частка припадає на корми для годівлі тварин. У виробництві м'яса великої рогатої худоби на корми витрачають 58,4% усіх прямих матеріальних затрат. Найбільший відсоток займають затрати на корми (94,0 %) у відгодівлі свиней. Що стосується виробництва молока, то затрати на корми і придбання нафтопродуктів у структурі затрат займають рівнозначний відсоток (40,6 і 41,3 %).

У 2010 році державна підтримка виробничих кооперативних господарств складала 113,0 тис. грн за рахунок бюджетних дотацій і 871,0 тис. грн за рахунок податку на додану вартість. У 2013 році державна підтримка для виробництва продукції сільського господарства кооперативним господарствам зменшилася на 64,7 % і складала лише 30 тис. грн за рахунок бюджетних дотацій і 317,0 тис. грн – за рахунок податку на додану вартість. Характерно, що підтримка виробництва продукції рослинництва складала лише 15,2 %, тоді як допомога виробництву продукції тваринництва – 84,8 %.

У теперішній час державної підтримки кооперативним господарствам у виробництві сільськогосподарської продукції не надають.

Висновки. У розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів Львівської області спостерігаємо негативні тенденції. Загальна кількість кооперативних господарств із виробництва сільськогосподарської продукції суттєво зменшилася. Скоротилися як загальні площі посіву, так і кількість працівників. Збитковим стає виробництво продукції тваринництва, зокрема

м'яса великої рогатої худоби, де поголів'я у 2016 році зменшилося порівняно з 2016 роком на 6,2 %. Рівень рентабельності – -51,5 %. Водночас поголів'я свиней зросло в 3,8 раза, рентабельність складала +56,6 %. Високу рентабельність у виробничих сільськогосподарських кооперативах має продукція рослинництва, зокрема зернових (+106,7 %), картоплі (9,4 %).

Зменшення кількості сільськогосподарських виробничих кооперативів, загальних площ користування, кількості виробників свідчить про їхні низькі адаптаційні можливості до умов ринкової економіки. За збереження існуючих тенденцій сільськогосподарські виробничі кооперативи вже найближчим часом перестануть бути домінуючою формою сільськогосподарського підприємництва.

Підвищення ефективності сільськогосподарських виробничих кооперативів можна досягти за рахунок докорінного реформування внутрішньогосподарських виробничих відносин через структуризацію підприємства на підрозділи, впровадження стимуляційних принципів мотивації праці. З метою ефективного розвитку внутрішньогосподарських виробничих відносин необхідно на базі структурних виробничих підрозділів сформувати первинні кооперативи за всіма напрямками їхньої діяльності, а сільськогосподарський виробничий кооператив перетворити на відповідну асоціацію (об'єднання первинних кооперативів). Основним документом, який регламентує економічні й організаційно-виробничі відносини між об'єднанням первинних кооперативів, має бути договір на виробництво і реалізацію сільськогосподарської і промислової продукції та надання послуг. Подібні відносини всередині об'єднання між окремими первинними кооперативами належить регламентувати договорами на реалізацію продукції або на надання послуг один одному.

Бібліографічний список

1. Горбонос Ф. В., Павленчик Н. Ф. Ре-структуризація економічного простору сільської територіальної одиниці як підґрунтя розвитку кооперації. *Кооперативні читання*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 4–6 квітня 2013 р. Житомир: Житомирський національний агроєкологічний університет, 2013. С. 35–41.
2. Зіновчук В. В., Корягіна А. Д. Економічна сутність поняття «кооперація». *Українська кооперація*. 2010. № 3. URL: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua> (дата звернення: 22.04.2018).

3. Борщевський В. В., Магас В. М. Сільсько-господарська кооперація: ринкові механізми розвитку. *Економіка АПК*. 2014. № 10. С. 14–19.

4. Пантелеймоненко А. О. Аграрна кооперація України: теорія і практика: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 347 с.

5. Гасцька-Колотило Я. З. Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 18 с.

6. Малік М. Й. Науково-методичне забезпечення розвитку кооперації в аграрній сфері економіки. *Економіка АПК*. 2010. № 12. С. 103–108.

7. Форма-50 СГ (за категоріями господарств). Виробничо-економічні показники розвитку сільськогосподарських підприємств Львівщини / Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2000–2017. 102 с.

Льчук В.

ВИРОБНИЧІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ КООПЕРАТИВИ ЛЬВІВЩИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ПОДОЛАННЯ

На основі статистичних даних проаналізовано стан розвитку та економічні результати діяльності виробничих сільськогосподарських кооперативів у Львівській області. До основних сільськогосподарських культур, виробництвом яких займаються кооперативи Львівщини, належать зернові і картопля. У галузі тваринництва сільськогосподарські кооперативи області займаються виробництвом молока, м'яса великої рогатої худоби і свиней.

Підвищення ефективності сільськогосподарських виробничих кооперативів можна досягти за рахунок докорінного реформування внутрішньогосподарських виробничих відносин через структуризацію підприємства на підрозділи, впровадження стимуляційних принципів мотивації праці. З метою ефективного розвитку внутрішньогосподарських виробничих відносин необхідно на базі структурних виробничих підрозділів сформувати первинні кооперативи за всіма напрямками їхньої діяльності, а сільськогосподарський виробничий кооператив перетворити на відповідну асоціацію (об'єднання первинних кооперативів). Основним документом, який регламентує економічні й організаційно-виробничі відносини між об'єднаннями первинних кооперативів, має бути договір на виробництво і реалізацію сільськогосподарської й промислової продукції та надання послуг. Подібні відносини всередині об'єднання між окремими первинними кооперативами належить регламентувати договорами на реалізацію продукції або на надання послуг один одному.

Ключові слова: кооперація, організація сільськогосподарського виробництва, сільськогосподарський кооператив, виробничий кооператив.

Пшук В.

PRODUCTIVE AGRICULTURAL COOPERATIVES OF LVIV REGION: CURRENT STATE, PROBLEMS AND WAYS TO OVERCOME THEM

Based on the statistical data, we analyzed the state of development and economic results of the activity of the production of agricultural cooperatives in Lviv region. The main crops production cooperatives that engage in Lviv region include corn and potatoes. In the field of animal husbandry, agricultural cooperatives in the Lviv region are engaged in the production of milk, cattle meat and pigs.

Improving the efficiency of agricultural production cooperatives can be achieved through radical reform of the internal economic relations of production by structuring on units introducing stimulus principles of motivation. For the purpose of effective farm production relations should be based on structural production units to form primary cooperatives in all fields of activity, and agricultural production cooperative converted to the association (association of primary cooperatives). The main document regulating economic and organizational relations of production association between primary cooperatives to be contracts for the production and sale of agricultural and industrial products and services. Similar relationships within the association between individual primary cooperatives should be governed by contracts for the sale of products or provision of services to each other.

Key words: cooperation, organization of agricultural production, agricultural cooperative, production cooperative.

Стаття надійшла 03.05.2018.